

A HANGOK SZÍNÉSZEI

Sz. Koncz István beszélgetése

Takács-Nagy Gábor nagyon szereti a hivatását. Ahogy vezényel, látni rajta: roppantul élvezi a dolgot. Ezzel együtt az a benyomásom: borotvaélen táncol. A komponisták utasításait igyekeznek maradéktalanul betartani, illetve betartatni, hűvös fejjel dirigál tehát, azután viszont végigfut az arcán a széles mosoly, és maga is gyönyörködni kezd abban, ami a kezei között születik. Amint a zene barnábbra vált, szigorúbb lesz újra, majd hogyan elkomorul, ismét a legnagyobb fegyelmet érzem, ám csak addig, amíg nincs ok megint a derűre. Az érzelemmentes, lecsupaszított, jéghideg tudatosság és a legmélyebb, lélekmeleg émociók között egyensúlyoz bravúrosan. Persze, hogy így van-e, azt majd tőle kérdezzük meg mindjárt.

Az ember úgy érzi, hogy egyes orkeszterek tagjaival kifejezetten baráti a viszonya, másokkal, ha nem is hűvös, de nagyobb távolságot tart. Ismerni vélek tőle egy kézmozdulatot, amellyel átölel muzsikuskat és befogadókat egyaránt. Mintha az összes jelenlévőnek gratulálna. Szinte minden koncert előtt, amikor lehetősége nyílik rá, szól néhány szót a közönséghez. Kéri például, hogy a következő Csajkovszkij alatt senki se köhögjön, merthogy fontos pianissimók szólnak majd. Mozart nővérét, Nannerlt idézi, Ady Endrétől olvas föl, vagy épp elmesél egy nagyon is személyes történetet. Hangulati felütést ad az estéhez. A néző-hallgató elgondolkodik, összecsiszolja a fejében a szöveget és a zenét, és valamiképpen mégiscsak más emberként indul haza, mint ahogy a MüPába, a Carnegie Hallba, a Barbican Centre-be, a Concertgebouw-ba, a Musikvereinsaalba vagy épp a Kodály Központba érkezett. És azt hiszem, ez a karnagy legfőbb törekvése is.

Ha már a Kodály Központot szóba hoztam... Takács-Nagy Gábor, amint az egyik hangverseny prologja során tavaly elmondta, nagyon otthon érzi magát a Mecsek alján. Ezer emlék kapcsolja ide. *És remek termük is van, tudják?* – kérdezte akkor. – *Mindig hazajövek Pécsre* – tette még hozzá.

Takács-Nagy Gábor 1956. április 17-én, Budapesten született. Zeneakadémistaként nyerte meg a Hubay Jenő Hegedűversenyt 1979-ben, majd Nathan Milsteinnél tanult. Ám már korábban, 1975-ben megalapította Schranz Károllyal, Ormai Gáborral és Fejér Andrással a Takács Kvartettet. A formáció a mai napig működik, bár a muzsikusként csak 1992-ig vezette a róla elnevezett együttest. Ez idő alatt olyan neves művészekkel dolgozott, mint Yehudi Menuhin, Solti György, Isaac Stern, Msztyiszlav Rosztopovics vagy Jean-Pierre Rampal. Kiemelkedő sikerű lemezanyaguk volt, amikor rögzítették Bartók mind a hat vonósnégyesét. Ezekén kívül több felvételt készítettek a Hungaroton és a Decca hanglezkiadóknak.

Takács-Nagy Gábor 1993-tól 2001-ig a Fesztiválzenekar koncertmestere volt. Az 1996-ban alapított Takács Zongoratrióval Szabó Péter gordonka- és Várjon Dénes zongoraművész oldalán a világon elsőként vette lemezre Liszt Ferenc, Lajtha László és Veress Sándor egyes darabjait. Készített felvételt a BBC számára is. 1998-ban Tuska Zoltánnal, Papp Sándorral és Perényi Miklóssal megalakította a Mikrokozmoszt, amellyel újra fölvtették Bartók összes vonósnégyesét.

2002 óta lép fel rendszeresen karmesterként. 2005-ben Genfben megalapította saját vonós formációját, a Camerata Bellerive-et, amely a Festival de Bellerive házigazdája volt

egyben. 2007 óta a Verbier Fesztivál Kamarazenekarának zeneigazgatója, 2011 óta pedig ő irányítja a Manchester Camerátát is. 1996-tól a Genfi Zeneakadémián (Haute École de Musique) a vonósnégyes szak egyetemi tanára. A budapesti Liszt Ferenc és a londoni Királyi Zeneakadémia tiszteletbeli professzora. Gyakran tart mesterkurzusokat. 2010 és 2012 között a MÁV Filharmonikusok vezető karmestere volt, 2013 óta visszatérően vezényli a Zeneakadémia Szimfonikus Zenekarát. Liszt-díjas (1982), Bartók-Pásztory-díjas (2017), Magyarország Érdemes Művésze (2021), Prima Primissima-díjas (2021).

Napjaink sztárkarmestere rendszeres felkéréseket kap... Zavarba ejtően hosszú a lista, hogy mely együttesektől is. Lássuk hát! Orchestre National de Lyon, Orchestra Philharmonique de Monte Carlo, Orchestra Filarmonica di Bologna, l'Orchestre de l'Opéra de Toulon, Malaysian Philharmonic, Calgary Philharmonic, Bilkent Symphony Orchestra, Orchestra of Dijon-Bourgogne, Orchestre de Chambre de Lausanne, Orchestre de Chambre de Genève és Detroit Symphony Orchestra. Ugye, szédítő? És akkor a Liszt Ferenc Kamarazenekart még nem is említettük. Ráadásul a Fesztiválzenekar első vendégkarmestere 2012 óta.

Takács-Nagy Gábor nős, felesége angol, Manchester mellől származik. Mindkét lányuk tanult zenét, hangszeren is játszanak, de egyikük sem választotta a muzsikát hivatásának. A nagyobbik harmincegy éves, Genfben, a Legfelsőbb Bíróságon ügyvéd, a kisebbik huszonkilenc éves, és egy nagy svájci bank rendezvényszervezője.

Sok időpontot beszélünk meg, és sokszor találkozunk. Különös módon Pécssett alig, bár az idők folyamán itt is koncertezik többször, hanem főként budapesti, körúti szállodákban, attól függően, hogy melyik szervező éppen hol látja vendégül. Azzal együtt nem rossz közeg a hotel sem. Érdekes megfigyelni, hogy Takács-Nagy Gábor milyen figyelmesen beszélget a személyzettel. Az egyik helyszínen, mielőtt indulnánk más utakra már, föltűnik egy felszolgáló.

– A meccsre visszaér, Maestro? – kérdezi.

– Hogyne, a Manchester United játszik! – feleli a muzsikus.

– Jaj, de jó, az engem is érdek! Várom, addigra beállítom a tévét! – mosolyog a pincér.

Sz. Koncz István: – Hol gyökerezik életében a zene?

Takács-Nagy Gábor: – A családban nem akadt muzsikus, ha erre gondol.

– *Olvasom, vagy valakitől hallottam: az első élménye az volt, hogy dédmamája népdalokat énekelt.*

– Talán háromszendős lehettem, amikor énekelgetett nekem. Az Alföldről származott; orosházi az anyai ágam. Mucinak hívtuk, ő sem volt zenész, ám nagyon szép hangja volt, és sok népdalt tudott. Hét és fél éves voltam, amikor a Bakács téri zenei általános iskolában bejött valaki az osztályba, és megkérdezte, hogy ki akar itt hegedülni. Hirtelen föltettem a kezem.

– *És ha más hangszert mondott volna?*

– Valószínűleg a csellóra vagy a zongorára is igent mondtam volna. Mindenesetre hazamentem, és egy gyermek öntudatával közöltem, hogy hegedülni szeretnék. Szüleim, nagyszüleim összedobták a pénzt, és kaptam egy nagyon jó kis hangszert.

– *Háromnegyedest?*

– Hát, inkább felest talán. Mindenesetre Muci megérte még, hogy a dédunokája hegedül.

– *Édesapja szabadlábban volt már?*

– Jó kérdés, hiszen 1956 miatt és után hét évet kapott. De másfél esztendő után kienkedtek. Édesanyám is elveszítette az állását; a nagymamák próbálták minket segíteni. Nem volt könnyű. Papám nagyszerű közgazdász volt, briliáns elme, de az élete így derékba tört. Nagyon büszke volt, hogy sikeres lehettem. Legalább a fia, ha ő nem.

– *Eljárt a koncertjeire?*

– Persze, nagyon boldog volt! Elébe vágok a dolgoknak. 1992. október 20-án játszottam az utolsó hangversenyt a Takács Kvartettel. Akkor már nagy baj volt a kezemmel. Megállapodtunk a fiúkkal, minden harag nélkül, barátsággal, hogy nem tudok tovább játszani.

– *Mindez Londonban történt, ugye?*

– Valóban. Azért fontos, hogy Londont említi, mert még onnan hívtam fel a papámat, hogy úgy határoztam: eljövök a csapatból. Azt mondta erre, hű, fiam, mindig olyan büszke voltam a kvartettre, hát, nagyon sajnálom, hogy így kellett döntened.

Soha többé nem beszéltem vele. November elsején infarktust kapott, és meghalt. Majdnem szó szerint nem élte túl a történeteket. Nagyon nehéz időszak volt. Beteg volt a szívével korábban is, és ez volt az utolsó alkalom, hogy a hangját hallhattam.

– *Akkor már hazajárhatott, gondolom.*

– 1986-ban disszidensnek minősültünk, vissza kellett adnunk az útleveleinket. Zöldkártyát kaptunk, hogy utazhassunk, de elvesztettük az állampolgárságunkat. 1989 júniusában jöhettem először haza. Tehát 1992 végén szabadon közlekedtem. Amikor megérkeztem, és láttam a papámat a koporsóban, alig ismertem rá. A feleségem mondta, hogy ne csodáljam. A lélek kiszállt belőle. A borítékot látom, de már nincs benne a levél. A muzsikálás ilyesmi egyébként. A kotta a boríték, és nekünk a levelet kell játszani. Szívvel, lélekkel és fantáziával a hangjegyek mögé kell kerülnünk. A kottában látszólag minden benne van. A lényeg hiányzik.

– *Visszalépek kicsit, de erről beszéljünk még! A feleshegedűtől milyen út vezetett a pódiumokig?*

– Tizenhat éves koromban abbahagytam a hegedülést. Fájt mindenem, sok görcsöm volt, úgy éreztem, nem vagyok elég tehetséges ahhoz, hogy kiugró legyek. Arra gondoltam, hogy szőlész-borásznak állok. Volt egy telkünk Szilasliget környékén. Kisgyerekkoromtól láttam, hogyan kell trágyázni, gondozni a szőlőt, metszeni... Elmentem tehát a Leövey Klára Gimnáziumba. Egy évig egy hangot sem húztam, és egyáltalán nem gondoltam, hogy visszatérek még. Igen ám, de későbbi tanárom, Halász Ferenc felhívta a szüleimet, és közölte: nem akar elveszíteni a zene számára. Meghívott egy cukrászdába, valahol a konzi körül. És elmesélt egy viccet. Az a vicc bizonyos fokig meghatározta az életemet. Amiatt jöttem vissza.

– *Elmondható?*

– Az evangélikus lelkész, a katolikus pap meg a rabbi elmennek együtt vacsorázni. Gombát fogyasztanak. Hanem, az étkezés végén bejön a szakács, *elnézést kérek, rettenetes baj történt, mérges gombát szolgáltunk fel! Azonnal hívjunk orvost!* Kijönnek a mentők, megvizsgálja a doktor az érintetteket, majd szomorúan lehajtja a fejét. *Nem tudok segíteni, önöknek egy órájuk van hátra.* Ülnek, egymásra néznek. Most mit csináljanak? A katolikus pap azt mondja, *imádkozni fogok, Istennek ajánlom lelkemet, és békésen várom utolsó percemet.* Az evangélikus lelkész ugyancsak beletörődik a megváltoztathatatlanba, *én is imádkozom, és elbúcsúozom a családtól.* Mire a rabbi: *mennyi időm van? Hatvan perc? Akkor gyorsan keresek egy másik orvost.*

Ugyanúgy nevettem, mint ön. De akkor megszólalt Halász Ferenc, hogy ő a másik orvos. *Ne imádkozz most, mondta, és ne hagyj abba!* Hittem neki, és bár egy évem maradt csak, hogy felvételizhessek a Zeneakadémiára, nagyszerűen felépített. Üres húrok, lassú gyakorlás etcetera.

– *Ha jól állítom egymás mögé az évszámokat, már a Zeneakadémia előtt eltökéltek voltak három társával abban, hogy együtt csinálják karriert.*

– 1974-ben vettek föl az Akadémiára. De Ormai Gábor, aki a brácsásunk volt, és Fejér Andris, a csellista, aki most is a csapat tagja, már előbb megkeresett a Nagymező utcai konziban, hogy nem játszának-e négyesben. S ha igen, lennének-e az első hegedűs? Persze,

nagy örömmel! De ki legyen a második hegedűs? Minden tehetséges fiatal első akart lenni. Nem találtunk embert.

– *Viszont segített a labdarúgás!*

– A Népstadion körüli füves területen sokat játszottunk. Volt ott egy srác, Schranz Karcsi, négy évvel idősebb nálam, rettentő jól focizott. Összehaverkodtunk. Kiderült, hogy hegedűs, mindenki mondta róla, hogy elsőrangú. Próbáljuk meg, hogy tudunk-e együtt játszani! Azonnal ment.

– *Városi legendát szeretnék tisztázni. Peterdi Pállal, Konrád Györggyel tényleg a grundmecs-sektől datálódott az ismeretése?*

– Hát persze! Mielőtt még fényezném magam: sokkal jobban szerettem játszani, mint tudtam. Valószínűleg amiatt kedveltem a labdarúgást, mert a papám nagy drukker volt. Tizenegy éves koromban kivitt a Népstadionba. A Fradi nemzetközi kupameccset játszott. Nyolcvanezer néző előtt. Rádásul valami négy-nullára győzött. Az a hangulat, ami ott volt... Le voltam főzve.

Szóval, a foci hozott minket össze. Nyilván jól hangzik egy életútinterjúban, de nincs kitalálva, higgye el! Így történt. Tizennyolc éves koromban kezdtünk el tehát együtt muzsikálni.

– *1975-öt írtunk.*

– Októberben volt az első óránk a huszonhármas teremben.

– *Miért lényeges a helyszín?*

– Legendás terem, Weiner Leó tanított ott. Az összes nagy magyar muzsikus Fischer Annie-től Végh Sándorig, a karmesterek, Reiner Frigyes, Fricsay Ferenc, Solti György, valamennyien azon a helyen tanultak kamarazenét. Ott kaptuk az első óránkon Mozart *G-dúr vonósnégyesét*. Első tétel.

Mindhárom kollégám világszínvonalú játékos volt a maga posztján. Nagyszerűen összejöttünk. Hozzátartozik, hogy szenzációs tanáraink voltak. Mihály András, Kurtág György, Rados Ferenc...

– *Az idő előrehaladtával ön megnyerte a Hubay-hegedűversenyt. Szólisztikus törekvéseiről mégis keveset tudok.*

– Mert nemigen voltak. Sejthető volt, hogy nem Brahms hegedűversenyével akarok megélni. Sokkal jobban vonzott a kamarazene. Nem könnyű műfaj egyébként. Sok energiát kell befektetni, és az első időben nehezen jönnek a sikerek. Nekünk óriási szerencsénk volt. Említettük: 1975-ben kezdtünk együtt dolgozni. Erős másfél évvel később kiküldtek minket az eviani nagy, nemzetközi vonósnégyesversenyre. Amit váratlanul megnyertünk. 1979-ben pedig a londoni megmérettetésen győztünk, ott Yehudi Menuhin volt a zsűri elnöke. Láttuk tehát, hogy érdemes ezzel foglalkozni. Attól fogva napi öt órát dolgoztunk.

– *Ezen felül gyakoroltak egyénileg is?*

– Hogyne! Három-négy órát még! Mindannyian a szüleinkkel laktunk, nem kellett albréletet finanszíroznunk. Nem volt rajtunk bevételi kényszer. És még egyet mondok. Kovács Dénes volt az Akadémia rektora. Nem fogja elhinni: fölmentett minket az óralátogatási kötelezettségünk alól. Mi voltunk az első kvartett Magyarországon, amelyik semmi mást nem csinált, csak melózott. Nem jártunk haknizni, nem mentünk el koncertmesternek, szólamvezetőnek...

– *Kovács Dénes nevét említette. Tudjuk, ő is hegedűs volt. Mi vitte rá, hogy könnyítsen a helyzetükön?*

– Utólag megtudtam, hogy csupán a végső szót mondta ki. A fent sorolt tanárok beszéltek vele, mondván, és ez szerénytelennek hangzik tőlem, de így volt: van itt egy kis társaság, nagy szakmai potenciállal.

– *Azt mondják, a jó kamarazenekarhoz nagyon tehetséges tagok kellene.*

– Ma már tudom, hogy emellett magas munkamorál szükségeltetik. Rettentő nagy energiabefektetés! És van egy harmadik tényező. Hallatlanul nagy szerepe van a szerencsének.

– *Az önök szerencséje miben állt?*

– Óriási tanáraink voltak, és kivételes zsenikkel dolgozhattunk együtt. 1981-ben például kimehettünk Kanadába Székely Zoltánhoz, aki Bartók barátja és kamarapartner volt. Önmagában az, hogy négy hónapot tölthettünk nála, a Kádár-rendszerben valószínűtlen dolognak számított.

– *Hogy kerülhetett rá sor?*

– Említett professzorunk, Mihály András elég jó viszonyt ápolt a kor kultúr pápájával, Aczél Györggyel. Fölhívta őt, és elmondta, hogy nyílt egy ösztöndíj-lehetőség egy fiatal csapat előtt, kimehetnének a Sziklás-hegységbe, Banffbe, az ottani művészeti centrumba. Kezeskedett értünk, kérte, hadd kaphassunk vízumot.

– *Milyen volt Székellyel dolgozni?*

– Hetvennyolc éves bácsit képzeljen el, ragyogó szellemi erőben! Utánunk majdnem húsz évig élt még. Neki Bartók per Béla volt. Tehát nem azt mondta, amikor tanulmányoztuk a kottát, hogy Bartók itt mit akart, hanem azt, hogy *azt hiszem, Béla itt arra gondolhatott* satöbbi. Képzelje el! Minden héten három óra valakivel, aki megkapta a nagy hegedűversenyt Bartóktól, akinek ugyanő a *II. rapszodiát* dedikálta, és aki a zeneszerzővel előadta annak két szonátáját... Óriási muzsikus volt. Ravelnek játszott, ismerte Sztravinszkijt, Kodályt, föllépett Saljapinnal. Mindent át tudott adni ahhoz, hogy fölvehessük a Bartók-vonósnegyeseket. Már csak gyakorolnunk kellett. A „csak”-ot sokszoros idézőjelbe teszem, természetesen.

– *Megelőzöm az időt a kérdéssel. Emlékezett Székely tanácsaira, amikor a Mikrokozmoszsal az új felvételek készültek?*

– Hohó, nem hogy emlékeztem, föl is írtam mindent a barna füzetembe! De nem akartam ráerőltetni magam a többiekre.

Szóval, Zoli bácsival négy hónap alatt végimentünk a hat vonósnegyesben. Nagyjából huszonnégy tétel. Vittük az elsőt, *na, fiúk, a másodikat három nap múlva szeretném hallani!* Úztük, hajtottuk magunkat. Egyetlenegyszer nem sikerült órára mennünk. Az ötödik vonósnegyes kutya nehéz. Kérte a harmadik tételt. Bolgár ritmus. Mint az örültek, próbáltunk, de nem lettünk készen. Aznap reggel, amikor óránk lett volna, kopogtattam Székely Zoltánnál. Kinyitotta az ajtót. *Miért jött? Még nem most van az időpontjuk!* Mit tudtam mondani? *Nem, csak lassabb tempóban sem tudjuk eljátszani a bolgárt ma a tanár úrnak.* Erre mit válaszolt? *Tudtam előre, az nagyon nehéz! Majd hívojanak fel!* Bumm, és becsukta az ajtót.

– *Honnan jött egyáltalán a kapcsolat?*

– Székely Zoltán beszélgetett a Torontóban élő hegedűtanárral, Fenyves Lóránddal arról, hogy szeretne meghívni egy fiatal magyar kvartettet, dolgozna velük a Bartók-vonósnegyeseken. Fenyves fölhívta barátját, Banda Edét, a Tátrai Vonósnegyes gondnokását, hogy ajánljon valakit, valakiket. Banda a csellistánk, Fejér Andris tanára volt. Persze, hogy bennünket ajánlott!

– *A barna füzet megvan még?*

– Kicsit már elszíneződött. Tudtam, hogy ott vagyunk a forrás közvetlen közelében, ezért írtam föl az órák végén, hogy miről volt szó. Ütemről ütemre rögzítettem minden tanácsot. Játzásmód, karakter, mi lehet fontos, és így tovább. Visszatérek a korábbi kérdésére. Amikorra megalakítottuk a Mikrokozmoszt, mind a hat vonósnegyest legalább százötvenszer játszottam már. De nem mondtam az új kollégáimnak, hogy legyen így vagy úgy, mert mi annak idején úgy játszottuk. Ki állítja, hogy az a jó? Tudtam, hogy szenzációs muzsikusok ők is. És akkor együtt tanultuk meg újra az összes művet. Persze, egyszer-egyszer azért előhoztam, hogy itt Székely ezt vagy azt tanácsolta.

– *Hogy került sor az első felvételekre?*

– Kocsis Zoltánnal és Berkes Kálmánnal a Budai Várban Bartók *Kontrasztok* című művét játszottuk 1978-ban. Televíziós felvétel is készült róla. Akkor ismertük meg egymást muzsikusként. A Hungaroton vezérigazgatója azokban az években Bors Jenő volt. Kocsis, aki idősebb volt nálunk, és nagy tekintélynek örvendett már, beajánlott minket Borsnak. Pontosabban: elhozta öt egy koncertünkre. Lemezszerződést kaptunk, így vehettük föl 1980-ban Schumann három vonósnégyesét. Zárójelben jegyzem meg, hogy mikor visszahallgattuk, sírva fakadtam. Mondtam a fiúknak, ez borzasztó, töröljük le az egészet! Mindent hallasz, olyan, mintha nagyítóval vizsgálnád a bőrhibáidat. Na, de vissza Bartókhoz! Még nem játszottuk a vonósnégyeseket, de már tudtuk, hogy ugyancsak Kocsis ajánlására azokat is fölveszik majd velünk. Persze, Kanada után két év kellett még, végig repertoáron tartottuk a darabokat satöbbi, és csak 1983 tavaszán ültünk be Sashalmon a stúdióba.

– *Mikor határozták el, hogy elhagyják az országot?*

– Amikor kint jártunk Székely Zoltánnál, az impresszáriónk szervezett egy turnét. A torontói koncerten Schiff Andrissal léptünk föl. A hangverseny után meghívott minket vacsorázni. Utóbb tudtam meg, hogy a fiúk már akkor, azon az éjszakán beszélgettek arról, hogy kint kellene maradnunk. Meg lehet érteni. Soha nem gondoltuk, hogy a berlini fal ledőlhet, mindig benne volt a pakliban, hogy elveszik az útlevelünket, és nem engednek Nyugatra. Vagy lezárják a határokat. És akkor begyöpösödünk.

– *Az a coloradói út, amely végül egyirányúnak bizonyult, eredetileg tényleg tanulásra szolgált volna? Ugyanis ilyesmit hallani.*

– 1982 tavaszán Itáliában, egy velencei hotelszobában próbáltunk. Kaptunk egy telefont, Interkoncert, Budapest, Gedényi Ildikó. Ma is hálával gondolok rá, sokat dolgozott velünk, intézte a fellépéseinket. No, ő hívott, és közölte, hogy a Magyar Televízióból érkezett egy megkeresés. Koromzay Dénes, a coloradói egyetem brácsaprofesszora Budapestre érkezik, és Czigány Györggyel olyan műsort terveznek, amelynek keretében a professzor tanítana egy fiatal magyar kvartettet. Elvállalnánk-e? A fiúk azt mondták, sikamlós terület. Szencációs muzsikus, de nem ismerjük. Mi történik, ha nem túl kedves, és legyalul minket a kamerák előtt? Nagy nehezen rábeszéltem őket. A műsor olyan jól sikerült, hogy a felvétel után Koromzay meghívott minket a Gellért Szállóba vacsorázni. Az volt a mondanivalója, hogy szerezne ösztöndíjat, ha kimennénk hozzá tanulni. Négy hónapra.

– *Megint a bűvös négy hónap!*

– Valóban, '83 novemberétől tehát kikerültünk hozzá a coloradói egyetemre. Rengeteg darabot vettünk át vele.

– *Érdekes volt?*

– Hát persze! Nagyon nagy muzsikus volt! Ő is ismerte Bartókot és Dohnányit. Weiner Leónál tanulta a kamarazenét, Hubaynál hegedült, aki Brahmszal állt kapcsolatban meg Liszttel... A régi, nagy aranygeneráció neveltje volt.

A coloradói egyetemen volt egy koncertünk. Amikor azt játszottuk, már tudtuk, hogy fölkernek bennünket: legyünk az intézmény rezidens kvartettje. Ez életünk végéig szóló állást, jövedelmet és egyetemi lakást jelentett. Hat koncert egy évben, plusz tanítás. Végül 1986 augusztusában mentünk ki, családotstul, bár én akkor még nem voltam nő, és ottragadtunk. A papírunk egy évről szólt. Kamu papír volt, tudtuk, hogy az esztendő leteltével nem jövünk haza. Na, akkor kellett visszaadnunk az útlevelünket. A rendszer már elég slampos volt itthon, bízunk benne, hogy a szüleinket nem veszik elő. Nem is bántották őket.

– *Aztán jött 1989-ben Tokió, és a betegsége, amiről szinte sosem nyilatkozik. Mi történt tulajdonképpen?*

– Az ötödik vonósnégyest játszottuk, és egyszer csak éreztem, hogy nem tudom kihúzni a teljes vonót. Nagyon fontos, hogy az ember jobb hüvelykujja flexibilis legyen, amikor hegedül. Viszont a hangversenydobogón görcsbe rándult, és az egész kezem lemerevedett. Így nem lehet muzsikálni.

Először azt hittem, pusztán fáradt vagyok. Hibáztam. A legelején el kellett volna kapni, és lemondani koncerteket. Sajnos, hagytam, hogy egyre rosszabb legyen. Egy idő után az ember már...

– ...fél. *Lelkileg is görcsölni kezd. Ismerem az érzést.*

– Persze, akkor már késő. Elmentem én pszichológusokhoz, mindenféle bogyókat szedtem, voltam hipnotizőrnél, végeztem tai chi gyakorlatokat, jógakurzusba is bekapcsolódtam, akupunktúrára jártam... Ne tudja meg! Képzelve, még inni is próbáltam koncert előtt! Semmi értelme nem volt, természetesen. Semmi sem használt. Ezért is léptem ki.

– *Előtte fél évre leálltak, úgy emlékszem.*

– Lemondtunk programokat 1991-ben, és jöttem Halász Ferenchez, újrakezdtam a hegedűtanulást. Üres húr, minden. Bizakodtam. Azt gondoltam, megoldódnak a dolgok. A fiúk örültek. Volt egy koncertünk, jól hegedültem, de éreztem, hogy megint közel a görcsös állapot. Nem mertem nekik mondani. A következő hangversenyen még inkább az volt a benyomásom, hogy valami nem stimmel. Aztán egyszer csak a fiúk észrevették. És tudtuk, hogy nagyon nagy a baj. Végül... A londoni fellépés katasztrófálisra sikeredett. Talán huszonöt százalékát teljesítettem annak, amit tudtam. Majdnem lejttem a színpadról. Nem ment a kezem. Leültünk egy barátunk konyhájában, és pár óra alatt megbeszéltük, hogy vége. Nehéz volt.

– *Mégis, 1996-ban megalapította a Takács Zongoratriót.*

– Négy év telt el, addigra kicsit javult a kezem. Nem voltam száz százalékon, de nem huszonötön teljesítettem, hanem nyolcvanon. Részt vettem Fischer Iván kérésére a Fesztiválzenekar munkájában is, 1993-tól 2001-ig, mint koncertmester. Iván bátorító és nagyon emberi volt. Soha nem kritizált a koncertek után, amikor a kezem nem működött jól. Még később megalakítottuk a Mikrokozmoszt, már csak amiatt is, mert Schiff András fölkerített minket, hogy játsszuk el Bartók hatodik vonósnégyesét az általa szervezett fesztiválon. Nagyon jól sikerült. Egy évre rá megint hívott, *most játsszatok egy másik Bartók-kvartettet*, mondta. És ez így ment hat éven keresztül. 2002-ben a Bartók házban is volt fellépésünk. Megint ott ült Kocsis Zoltán. *Föl kéne venni ezt a programot, gyerekek, töprengtet.* Az új Bartók-sorozatban így került sor az anyag rögzítésére.

– *Így vált ön az egyetlen magyar muzsikussá, aki Magyarországon kétszer is följátszotta az összes Bartók-vonósnégyest.*

– Roppant büszke is vagyok rá! De az volt a hattyúdalom. Éreztem, hogy jönnek a bajok megint. Azóta nem álltam ki koncerten. De 2002 óta vezényelek!

– *Solti György biztatására.*

– Még a Takács Kvartett tagja voltam, Bécsben és Londonban játszottuk Soltival 1991-ben Mozart zongoranégyesét. Jó viszonyban voltunk, ajánlására kerültünk például a Decca lemezcéhez. Londonban, Solti otthonában próbáltunk, amikor egyszer csak odafordult hozzám: *magá remek karmester lehetne, mert a testbeszéde nagyon világos. Mindent értek a mozdulataiból.* Nyilván az ilyesmit elraktározza az ember.

Mondjuk, jó sokáig raktároztam. Svájcban éltem már, egyszer csak 2002 tavaszán föl-hívott Varga Tibor kollégám. *Takács úr, azt mondja, az akadémia zenekara Francia Svájcban, Bielben, az expón lép föl fél év múlva, de nem tudok ott lenni, vezényeljen már helyettem!* Tehát megint a szerencse, látja?

– *Valaki fölkerésére, készítésére, éles helyzetben kellett kipróbálnia magát.*

– Zöldfülű voltam, kezdő teljesen, de éreztem, hogy talán menni fog. És akkor elindult a hólabda. Na, azóta dirigálok.

– Az előbb elejtett egy fél mondatot, hogy Svájcban élt már. Mi vitte oda?

– Beleszerettem a későbbi feleségembe. 1990-től jöttek a gyerekeink, 1992-től magam is Genfben lakom, és '96-tól oktatok az ottani Zeneakadémián. Ugyancsak Varga Tibor meghívására, 1997-től, a szintén svájci Sion vonósakadémiáján is tanítottam.

– A kezére visszatérve még: most hogy van?

– Otthon eljártszottunk nemrégiben egy Mozart-vonósötöst. Remek kollégákkal, barátokkal. Nem első hegedűt játszottam, hanem másodikat. Először történt meg, hosszú évtizedek óta, hogy nem jött be a kézprobléma. Mintha egy kicsit kitisztult volna a fejem.

– Elindult a hólabda, így fogalmazott. Mi volt az útja a lavináig?

– 2002-ben csak Svájcban vezényeltem. Hanem Varga Tibor nyolcvankét évesen meghalt. Halálának egyéves évfordulójára koncertet rendeztek Budapesten. A Weiner-Szász Kamarazenekar meghívott dirigálni. Azután megalapítottam a Bellerive Camerátát. A Bellerive Fesztivál vezetője ugyanis a feleségem volt. Minden évben összejött egy nagyszerű társaság a korábbi tanítványaimból. Már nem működik, mert időközben rengeteg dolgom lett. 2005-ben meginvitáltak a MÁV Filharmonikusok, később a Matáv, a mai Concerto Budapest... 2007 óta a Verbier Fesztivál Kamarazenekarának művészeti vezetőjeként működöm. 2010-től a Fesztiválzenekar vendégszeretét élvezhetem még, 2011-gyel kezdődően pedig a Manchester Camerátával is dolgozom.

– Olyan kérdés jön, amelyre nem muszáj válaszolnia. Merthogy egy trükköt lepez le. Igaz az, hogyha új társasággal dolgozik, minden fúvósna megtanulja a keresztnevét, és minden szólamvezetőt is tudja, mire eléjük lép?

– Persze, igaz! Nevezhetjük trükknek, de amikor elkezdtem vezényelni, őszintén éreztem, hogy képtelen lennék azt mondani: *második oboa, játsszál nagyobb accelerandót!* Hanem inkább, hogy Józsi, Charles vagy François. Mert emberek. Nem második oboák. Bízom benne, hogyha megpróbálom, ledől a fal, ami zenekar és karmester között húzódik. A muzsikos ösztönösen azt gondolja: a dirigens azért áll ott, hogy piszkálgassa, és felfedezze a hibákat. Holott inspirálnia, segítenie kellene és a zenésszel együtt életre keltenie a halott hangjegyeket.

– Köszönöm, hogy elvállalta. Azt hiszem, ez borzasztó fontos lehet. Kórházban fekve utáltam, amikor az orvosok összesúgtak a fejem fölött, hogy a ketteskének föl kellene kelnie! Mert nem a ketteske vagyok, hanem a kínlódó ember, aki egyelőre nem tud lábra állni.

– Igen, és a nővére is másképp beszél, ha azt mondom, hogy Erzsike, adjon egy pohár vizet, mintha azt mondanám, hogy ápolónő, adjon inni!

– De hogy tud annyi nevet memorizálni?

– Harminc éve élek a francia anyanyelvű Genfben, és a lányaim ma is azt mondják: *Papa, inkább angolul beszéljél, mert egy kicsit szégyelljük azt a sok hibát, amit franciául csinálsz.* Tehát mielőtt az olvasó azt gondolná, hogy micsoda zseni vagyok, ki kell ábrándítanom, a túró, a nyelvekben nagyon rossz vagyok! De akár, ha harminc japán nevet kell megtanulnom, kétszer fél óra alatt megy. Azt valahogy megfogja a fejem. Fellépés után kihullik, persze.

– Miért dolgozik elsősorban kamarazenekarokkal?

– Amikor több zenész játssza ugyanazt, elvész az egyéni fontosság. A nagyzenekarban az emberek ráadásul messzebb vannak tőled, és a muzsikusokat nehezebb inspirálni. Az orkeszterek a társadalom lenyomatai. Nagyszerű emberek, óriási tehetségűek keverednek ne adj' Isten negatív erőkkkel. Mindenből van. Ám a kisebb csapatban mindenből egy kicsivel kevesebb van. A negatívumokból is.

– Voltam koncerten, ahol az egész Manchester Camerátát fölállította. Olyat addig még nem láttam. Mi a jelentősége annak, hogy állnak a kollégái?

– A testbeszéd nyitottabbá válik, kinyílik a muzsikus is, és a mű jobban hat. Katartikus élményt ad a közönségnek. Mi történik, amikor az ember eltéved egy erdőben? Nyilván

segítségért kiált. Amikor azt rikoltja, *hahó*, egész biztosan áll! És nem ül le. Minden hang nagyobbat szól, és jobban megy a térben, ha állunk.

– *Még egy hangversenyélményem Önnel. Egy alkalommal olyan helyen ültem, hogy ráláttam a partitúrájára. Hogy az milyen színes! Miért?*

– Így tanulom a darabokat. Minden hangszernek vannak színei.

– *Ezek állandóak?*

– Igen. Sárga a két hegedű és a brácsa, barna a cselló és a nagybőgő, az oboa lila, a pizzicato a vonóshangszereknél kék, a subito dinamika, ha hirtelen hangosabb valami, erős zöld az ütemvonalon, és így tovább. Tudniillik nagyon fontos az anticipálás. Vagyis az előkészület. Mindig tudnom kell, hogy három-négy ütem múlva mi következik. Be kell intenem egy fagottot, például. Nem járhatom folyton a kottán a szemem, mindamellert a perifériás látással érzem a színt. De ez nem azt jelenti, hogy aki színez, az a jó karmester!

Százhatvannál gyorsabban soha nem vezettem autót, mégis... Vezényelni olyan, mintha az ember kétszázötvennel menne egy Forma-1-es versenygéppel. Nem lehet a jelenben lenni, tudni kell, mi következik a hosszú egyenes végén. Úthajlat vagy a monacói Rascasse. És akármilyen hiba becsúszik, azonnal törölni kell az emlékezetből, mert ha elemezni kezdem, hogy mi történt, abban a pillanatban jön a következő hiba.

– *Mennyi idő alatt preparál egy partitúrát?*

– Ha Mozart- vagy Haydn-szimfóniáról van szó, amiben nincs annyi zeneszerszám, csak hatféle fúvós hangszercsoport meg a vonósok, akkor egy oldal úgy öt-hat perc. Mondjuk, negyven oldal az egész, négy óra alatt végzek. Ám egy Mahler-szimfónia oldalanként tíz perc, a maga százötven lapjával. Vagyis több mint egy teljes nap. Mozart *Don Giovanni*-ja is meghaladja a háromszázötven oldalt. Azzal harmincöt óra alatt végeztem. Persze, akkor még nem tanultam meg a darabot. De legalább föltérképeztem. Az első rálátásom megvan. Utána alakítom ki a tempókat, igyekszem beszöni az egyéni gondolataimat.

– *Meghallgatja a műveket másoktól?*

– Ha tehetem, igen, kíváncsi vagyok, mi a tradíció, melyik karmesternek milyen ötletei voltak. Ezek begyűjtják ugyan a képzeletemet, de semmit sem használok belőlük. Gondolja el, milyen ostobaság volna, ha egy színész elmondana egy Petőfi-verset Latinovits Zoltán hanghordozásával, kiejtésével, hangsúlyaival és így tovább.

Ha már kérdezte... Abból is rengeteget tanultam, hogy megnézhettem Solti György kottáit. Amikor meghalt, a felesége megengedte, hogy három napot tölthessek a dolgozószobájában. Kíváncsi voltam, hogyan preparált.

– *No és?*

– Nem színezett, de láttam a jelzéseket, hogy például milyen gyorsaságot képzelt el. Gyötörte magát, hogyan tudna közelebb kerülni a zsenik spirituális gondolataihoz. Belenézhettem még Fricsey Ferenc kottáiba, és a lányától megkaptam a lemezgyűjteményét is. Ezeröttszáz bakelitkorong. Fricsey-felvételek, és köztük nagy elődök munkái. Toscanini, Bruno Walter, Herbert von Karajan, Klemperer satöbbi. Rendszereznem kell a gyűjteményt, és hallgatni főleg. Úgyhogy, mire nyolcvanéves leszek, sok mindent fogok tudni, csak már nem lesz erőm vezényelni.

– *Toscaninit említette... Ő például igazi diktátor volt.*

– Ó, abban az időben a karnagyok önkényurak voltak! A mai körülmények között ez nem megy. Simon Rattle-lel beszélgettem, ő fogalmazta meg, hogy a legnehezebb eltalálni azt a viselkedést, ami a barátság és az autoritás között van, félúton. A régi nagyoknak eszükbe sem jutott a barátság. Furtwängler, aki óriási zseni volt, a naplójában a magának írt tízparancsolatát így kezdi: *soha egy mosolyt se engedj meg magadnak próbán!* Más világ volt. Ma már nem lehet elküldeni senkit a hűvösebb éghajlatra. Tegyük hozzá: többnyire nem is kell.

– *Jut eszembe, elküldeni! Beszélük: ha tudható, hogy a próbára kevesebb idő jut az ön által szükségesnek ítélnél, akkor maga elé küldi a kottáját.*

– Van egy profi barátom, Gátay Tibor, a Fesztiválzenekar kottatárosa. Nagyszerű hegedűs. Lassan tíz éve vagyunk kapcsolatban. E-mailben továbbítom neki a saját, preparált partitúrám. Megveszi a szűz kottát, persze fizetem, és beírja a digitálisan hozzá érkező jelöléseimet.

– *Szólamonként?*

– Szólamonként, bizony.

– *Hú, az nem olcsó! Bocsánat, hogy kicsúszott a számon.*

– Semmi baj, tényleg nem filléres szórakozás, de megkönnyíti a munkámat. Remélhetően magasabb színvonalúak a koncertek, ha a muzsikuskok előre ismerik a szándékaimat. És ha a produkció sikerül, akkor talán újra hívnak majd.

– *Tehát ez befektetés?*

– Nem tudom úgy levezetni, mint a sarki fűszeres, hogy hogyan lesz ebből haszon, de tekintheti befektetésnek. Ha jó az előadás, már a pénzemnél vagyok. Nem állítom, hogy ettől kevesebb a baleset, de a lelki szándékig, amit a zeneszerző közvetíteni akart, könnyebben eljutunk talán.

– *Baleset, ezt a kifejezést használta.*

– Manapság azt mondják hibának, ha valaki rossz hangot fúj vagy mellényúl, és hamis lesz valami. Szerintem az nem hiba, mert nagyon is emberi. A technológiai tökéletesség önmagában kevés, ráadásul megmérgezheti a zenélést, és a lelket is könnyen kisöpri az emberből. Szerintem az a hiba, ha valaki nem szívvel és lélekkel játszik. És nem a spiritualitást akarja sugározni, hanem a fizikai valót eljátszani. Aki papírfortét játszik meg papírpianót, na, ő hibázik. Nem azért kell halkán játszani vagy hangosan, mert oda van írva! A komponista ott az érzélemlilágát kívánta tükrözni. A kreativitás ott kezdődik, ahol a komfortzóna megszűnik – ezt nem én találtam ki persze, de teljesen egyetértetek vele.

– *Professzorként, egyetemi tanárként mit tud ezzel kezdeni?*

– Ne is kérdezze! Nagy szerencsém, hogy sosem tanítottam, és ma sem tanítok önmagában hegedűt, csak vonósnégyeseket. De óriási dilemma. Hiszen el kell sajátítani az üzembiztosságot is. Viszont aki hibaelkerülő módon muzsikál, lemerevedik. Nem akarom játszani a haza bölcsét, mert távolról sem vagyok az, mégis úgy gondolom, ezért nincs annyi szín a mai fiatalok játékában.

Hogy miért vállaltam egyetemi katedrát mégis? Érzek küldetést. Kutya kötelességem átadni a gyerekeknek, amit a nagy tanáraimtól kaptam, meg amit tapasztaltam. Olyan fontos lenne átérezniük, hogy a zene egyebek mellett például spirituális gyógyszer is!

Erre vonatkozóan elmesélek egy történetet. Édesanyám két esztendeje már hét éve volt ágyban fekvő beteg. Máskor, mikor megérkeztem, mosolygott és örült. De azon az estén, amiről beszélek, szomorú állapotban találtam. A sírás határán. *Elegem van mindentől, panaszkolta, nagyon várom, hogy egyszer már ne ébredjek föl.* Mit lehet erre mondani? Hirtelen eszembe jutott, hogy a táskámban van egy CD-lejátszó fülhallgatóval, és tudtam, hogy a mamám kedvence Mozart. Fuvolaverseny, első tétel. *Tedd föl a fülhallgató!* Bekapcsoltam, és azonnal kisütött a napfény az arcán. Öt-hat perc után kapcsoltam ki a szerkezetet. Addigra elfelejtette, hogy mi a baja.

– *A zene ereje mellett ön a szóval is igyekszik hatni. Gyakran beszél a hallgatósághoz.*

– Amikor nemrégiben Bartók *Concertóját* vezényeltem, azt mondtam, hogy ebben a zenében olyan erő van, amitől mi itt tudunk lenni ezer éve ebben az ütközőzónában, a nagyhatalmak mindenkori szorításában. Legyünk büszkék arra, hogy ilyen nagy zenét írt egy honfitársunk. Függetlenül attól, hogy kire szavaztak április harmadikán. Mert ez a zene fölötte van annak.

Kurtág mondta, hogy a komponista és az előadó helyzete fordított. A szerző ül egy lakásban, vagy sétál, és hirtelen, egy adott hangulatban melódiák és harmóniák pottyannak a fejébe és a szívébe. És akkor azokat papírra veti. De első az emóció! A zenész előveszi a kottát, és látja a hangokat. Visszafelé kell indulnia, hogy milyen emóció és atmoszféra lehetett abba a pillanatba foglalva, amelyikbe ezek a hangok érkeztek. A spiritualitás fűtésével kell megmutatnunk mindent a közönségnek. Olykor, ha tanítok fiatalokat, nem játszhatnak egy hangot sem, amíg nem mondanak el egy mondatot, amiben emóció van. Színészek vagyunk. A hangok színészei. Lelki exhibicionisták, ha úgy tetszik. De nagyon őszinték. A cirkuszt, vagy ha valami nem igaz, a közönség rögtön megérzi.

– *Rendkívül feszített munkatempóban él. Mégis, mintha kevésbé fárasztaná.*

– Persze, pihenni kell néha, mindazonáltal olyannak látom magam, mint a hagyományos biciklin a világítást. Ahhoz, hogy fényt tudjak adni a lámpámmal, folyton tekernem kell, mert csak úgy működik a dinamó.